

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

THEORY AND METHODOLOGY OF CONTINUING PROFESSIONAL EDUCATION

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.2.1>

УДК 378.37.001

Олена Аніщенко

ORCID iD 0000-0002-6145-2321

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
вул. Максима Берлінського, 9,
04060, Київ, Україна,
anishchenko_olena@ukr.net

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Автором статті обґрунтовано вектори розвитку післядипломної освіти в Україні (освітній, культурно-просвітницький, консультативний, волонтерський). Науковий пошук скеровано на виявлення та аналіз актуальних напрямів та особливостей розвитку післядипломної освіти в українському освітньому просторі, що зумовлюються впливом зовнішніх і внутрішніх чинників та унаочнюють позитивні й негативні тенденції її розвитку, дозволяють спроєктувати перспективи цієї сфери освіти з урахуванням можливостей суттєвого розширення діапазону освітніх послуг тощо. Цілісність розгляду феномену післядипломної освіти досягнуто шляхом вираження взаємозв'язку післядипломної освіти з розвитком суспільства, системою освіти дорослих у цілому через аналіз теоретичних, організаційно-процесуальних і змістових аспектів її розвитку. Обґрунтовано висновок про те, що потреби в освіті й навчанні, перепідготовці, підвищенні кваліфікації упродовж усього життя є одними з основних потреб людини у суспільстві знань. Акцентовано увагу на тому, що післядипломна освіта є важливою складовою освіти дорослих у системі ціложиттєвого навчання. Охарактеризовано сутність і значення післядипломної освіти у контексті професійного розвитку особистості. Окреслено сучасний стан і проблеми розвитку післядипломної освіти. Наголошено, що актуальні проблеми у сфері післядипломної освіти дорослого населення в Україні зумовлені змінами (фінансово-економічного, соціально-політичного, структурного, комунікаційного характеру), спричиненими активною фазою російсько-української війни. Доведено необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із недосконалістю нормативно-правового, а також ресурсного забезпечення (кадрами, фінансами, матеріально-технічними засобами тощо) післядипломної освіти. Обґрунтовано доцільність постійного оновлення напрямів, змісту і форм організації навчання відповідно до індивідуальних потреб слухачів, актуалітетів розвитку демократичного суспільства в Україні, потреб економічного та соціального розвитку держави.

Ключові слова: компетентнісний підхід; освіта дорослих; освіта впродовж життя; післядипломна освіта; Україна.

Вступ. У першій чверті XXI ст. людство живе в умовах стрімких зрушень в усіх сферах життє- діяльності, на тлі значних темпів техніко-технологічного розвитку. Швидкими темпами розви-

вається суспільство знань, якому притаманні: динамічність розвитку, широта усвідомлення ролі знань як умови успіху в будь-якій сфері діяльності; наявність постійної потреби у нових знаннях, необхідних для вирішення нових завдань, створення нових видів продукції, послуг; ефективне функціонування систем «виробництва» і передачі знань; взаємне стимулювання пропозицій щодо знань і попиту на них; ефективна взаємодія в рамках організацій та суспільства в цілому систем / підсистем, які виробляють знання, із системами / підсистемами, що виробляють матеріальні продукти.

Потреби в освіті й навчанні, перепідготовці, підвищенні кваліфікації упродовж усього життя є одними з основних потреб людини у суспільстві знань. Водночас компетентний фахівець є актуальним соціальним замовленням сучасного суспільства й впливає «з процесів докорінної зміни соціально-економічного і соціокультурного ландшафту сучасної людської цивілізації» (Вознюк, 2013, с. 5). Після перемоги України у російсько-українській війні наша країна потребуватиме якісно нових фахівців, що посилять попит зокрема на освітні послуги у сфері післядипломної освіти, яка покликана задовольняти різноманітні освітні потреби громадян із урахуванням їхніх індивідуальних можливостей тощо, й спрямована на сприяння набуттю та вдосконаленню життєвих і трудових навичок людини.

В умовах суспільства, що навчається, дослідження проблем розвитку післядипломної освіти набувають статусу перспективних у психологічних і педагогічних науках. Для нашого наукового пошуку важливого значення набувають праці, в яких унаочнено: сутність професіогенезу особистості (Б. Анан'єв, Г. Балл, Т. Парсонс (T. Parsons), Д. Сьюпер (D. Super), К. Ховланд (C. Novland), Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.); актуальності неперервної професійної освіти і навчання в контексті освіти упродовж життя (С. Гончаренко, Т. Десятов, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); андрагогічні засади освіти і навчання, професійного розвитку дорослих в Україні та зарубіжжі (Т. Александер (T. Aleksander), С. Архіпова, О. Баніт, С. Бабушко, Н. Бідюк, О. Волярська, М. Дернова, П. Джарвіс (P. Jarvis), Л. Лук'янова, М. Ноулз (M. Knowles), О. Огієнко, Н. Пазюра, С. Прийма, Л. Пуховська, Р. Сміт (P. Smith), Л. Турос (L. Turgos) та ін.); особливості післядипломної освіти як фактора розвитку особистості у сучасному суспільстві (В. Базелюк, М. Бирка, Л. Карташова, М. Кириченко, В. Маслов, В. Олійник, М. Скрипник, Т. Сорочан та ін.).

Метою дослідження є здійснення аналізу стану й векторів розвитку післядипломної освіти як складової освіти дорослих в Україні.

Методологія. Науковий пошук ґрунтувався на виявленні актуальних напрямів та особливостей розвитку післядипломної освіти в українському освітньому просторі, що зумовлюються впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, унаочнюють позитивні й негативні тенденції її розвитку, дозволяють спроекувати перспективи цієї сфери освіти з урахуванням можливостей суттєвого розширення діапазону освітніх послуг тощо. Цілісність розгляду феномену післядипломної освіти досягнуто шляхом увиразнення взаємозв'язку післядипломної освіти з розвитком суспільства, системою освіти дорослих у цілому через аналіз теоретичних, організаційно-процесуальних і змістових аспектів її розвитку. Загальна методологія дослідження базується на загальнонаукових принципах системності, науковості; філософських положеннях теорій особистості, ідеях гуманізації, розуміння людини як абсолютної цінності й цілі суспільного прогресу; ідеях теорії людського та соціального капіталу; положеннях щодо особистісного та професійного розвитку дорослої людини-фахівця; положеннях теорій про розвиток та саморозвиток людини у процесі діяльності; концептуальних положеннях психолого-педагогічних і суспільних наук про роль неперервної професійної освіти і навчання; ідеях прогностики щодо розвитку післядипломної освіти, а також сучасної філософії освіти, гуманізації та неперервності освіти. У процесі наукового пошуку використано комплекс теоретичних методів дослідження: загальнонаукових: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення та систематизація (для опрацювання джерельної бази з досліджуваної проблеми, формулювання висновків); конкретно-наукових: пошуково-бібліографічний метод (для з'ясування стану розроблення досліджуваної проблеми); термінологічний аналіз (для уточнення семантики базових понять дослідження); системно-структурний, системно-функціональний методи (для виявлення трансформацій в особливостях післядипломної освіти, окреслення векторів її подальшого розвитку).

Результати дослідження.

Сутність і значення післядипломної освіти у контексті професійного розвитку особистості. Динаміка соціально-економічного та науково-технічного прогресу, демографічні зміни, що відбуваються у світовому просторі на початку XXI ст., нагальна потреба у розвитку ключових компетентностей, здатності до постійного навчання впродовж життя, розширення можливостей раціонального використання вільного часу істотно посилити роль освіти дорослих у життєдіяльності людини (Kremen, 2021).

Післядипломна освіта (далі – ПО) як не-

від'ємна складова освіти дорослих (Закон України про освіту, 2017) відіграє важливу роль у професійному становленні й розвитку фахівців у контексті забезпечення сталого й збалансованого розвитку суспільства. Відповідно до ст. 18 Закону України «Про освіту» (2017), безперервний професійний розвиток уособлює безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності. Він також передбачає постійне вдосконалення громадянських компетентностей особи (Удосконалення нормативно-правової бази створення системи громадянської освіти в Україні, 2020, с. 28). Здійснений нами аналіз джерел (Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників, 2021; Положення про систему професійного навчання державних службовців ..., 2019) дає підстави для

висновку про те, що професійний розвиток являє собою безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісно-професійного зростання впродовж життя, який спрямовано на удосконалення професійних компетентностей працівників в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти, що дає їм змогу підтримувати або підвищувати рівень професійної діяльності відповідно до потреб конкретної сфери.

Акцентуємо увагу на тому, що безперервний професійний розвиток, у тому числі й у сфері післядипломної освіти, має сприяти покращенню умов праці та кар'єрному зростанню, а також конкурентоспроможності дорослих осіб на ринку праці, їхній адаптації до швидко змінюваних умовах життя, самозайнятості дорослого населення (Закон України «Про освіту дорослих». Проект, 2022). Вважаємо за необхідне привернути увагу до сутності та структури післядипломної освіти, які унаочнено у Законі України про освіту (2017) та проекті Закону України «Про освіту дорослих (2022) (таблиця 1).

Таблиця 1

Сутність і складники післядипломної освіти

Закон України «Про освіту» (2017) (стаття 18)	Проект Закону України «Про освіту дорослих (2022) (стаття 9)
<i>Сутність післядипломної освіти</i>	
Післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду.	Післядипломна освіта передбачає спеціалізоване вдосконалення професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.
<i>Складники післядипломної освіти</i>	
<p>Спеціалізація – профільна спеціалізована підготовка з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;</p> <p>перепідготовка – освіта дорослих, спрямована на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями);</p> <p>підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань;</p> <p>стажування – набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань;</p> <p>інтернатура, лікарська резидентура у сфері охорони здоров'я.</p> <p>Курси підвищення кваліфікації проводяться для набуття здобувачем освіти нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань.</p>	<p>Підвищення кваліфікації, стажування (діяльність, що належить до неформальної освіти і спрямована на набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній сфері, галузі знань (відповідно до певної посади) під керівництвом фахівця;</p> <p>інтернатура, лікарська резидентура у сфері охорони здоров'я;</p> <p>педагогічна інтернатура, яка проводиться на засадах, визначених Законом України «Про повну загальну середню освіту»;</p> <p>підвищення рівня військової освіти, що проводиться відповідно до законодавства.</p> <p>Особливості інших складників післядипломної освіти визначаються законодавством.</p> <p>Особливості післядипломної освіти працівників із професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, визначаються законодавством. Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних здійснюється відповідно до законодавства.</p>

Джерело: Складено автором самостійно

На нашу думку, у відповідних статтях цитованих документів виклад тематичних блоків щодо післядипломної освіти є недосконалим. Водночас прикладом позитивних зрушень є те, що у проєкті Закону України «Про освіту дорослих (2022), у порівнянні з Законом України «Про освіту» (2017), спостерігається пріоритизація окремих цільових категорій дорослих як користувачів освітніх послуг у сфері післядипломної освіти (зокрема, й вразливих категорій дорослого населення).

Сучасна післядипломна освіта в Україні: загальна характеристика. Післядипломна освіта покликана оперативно реагувати на нагальні запити суспільства й особистості та діяти на випередження. Саме післядипломна освіта уможливорює здобуття нових компетентностей з урахуванням динаміки затребуваності фахівців певних спеціальностей на ринку праці, забезпечує безперервний професійний розвиток фахівців різних галузей відповідно до потреб споживачів / користувачів освітніх послуг, вимог регіональної освітньої політики держави, запитів роботодавців і стейкхолдерів (Кремен, 2021).

Досить розгалуженою є мережа закладів та установ післядипломної освіти. У Законі України «Про вищу освіту» (2014) зазначено, що післядипломну освіту здійснюють заклади післядипломної освіти або відповідні структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ (ст. 60). Підрозділи з перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, інститути післядипломної освіти є структурними підрозділами закладу вищої освіти (ст. 33). Зауважимо, що підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників може здійснюватися за такими організаційними формами: навчання у закладах післядипломної освіти (інститути, центри та інші заклади підвищення кваліфікації), окремих підрозділах закладів вищої освіти та наукових установ (інститути, факультети, відділення підвищення кваліфікації); участь у наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях і семінарах; навчання в заочній аспірантурі; прикріплення для складання кандидатських екзаменів та підготовки кандидатської дисертації (для науково-педагогічних працівників); навчанням в докторантурі (для науково-педагогічних працівників).

Водночас вважаємо за доцільне підкреслити, що досить проблематично відтворити цілісну картину щодо розвитку післядипломної освіти в українському освітньому просторі, оскільки в інформаційно-статистичних, аналітичних та інших виданнях, в яких унаочнено результати діяльності в галузі освіти, на жаль, базові ін-

дикатори зазвичай розглядаються на прикладі післядипломної педагогічної освіти.

Зміст післядипломної освіти визначається відповідними планами і програмами з урахуванням сучасних вимог до засобів, форм і методів професійної діяльності фахівців (Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, 2015). При формуванні змісту післядипломної освіти доцільно брати до уваги конструктивні ідеї міждисциплінарних наукових досліджень щодо освіти і навчання дорослих в Україні та зарубіжжі.

Прикметною ознакою післядипломної освіти є впровадження андрагогічного, людиноцентричного та інших підходів, що уможливорює врахування індивідуальних, вікових, психологічних, соціальних, професійних особливостей дорослих учнів / слухачів як суб'єктів освітнього процесу, їхніх особистісних і професійних запитів, вітагенного досвіду – потужного мотиваційного ресурсу в навчанні; використання гнучких моделей професійного розвитку, розширення тематичного спектру навчальних курсів відповідно до освітніх потреб різних категорій дорослого населення тощо.

На тлі мінливості й суперечливості інформаційного, соціального та професійного середовища набуло актуальності впровадження варіативних моделей організації освітнього процесу, зорієнтованого на задоволення культурно-освітніх потреб різних категорій фахівців. Передусім йдеться про дистанційний і змішаний формати навчання в умовах інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти. З метою забезпечення найбільш сприятливих умов для підвищення кваліфікації фахівців у закладах післядипломної освіти активно впроваджується очно-дистанційна та дистанційна форми навчання. Така організація освітнього процесу сприяє:

- досягненню неперервності освіти й професійного розвитку цільових категорій фахівців;
- забезпеченню індивідуалізації навчання на основі застосування індивідуальних планів і графіків підвищення кваліфікації, в яких враховано рівень підготовки кожного слухача;
- задоволенню у міжкурсовий період запитів цільових груп щодо отримання необхідної інформації (Кириченко, Отич, Олійник, 2018).

Заслужують на увагу приклади успішних практик дистанційного навчання. Так, аналіз джерел (Карташова, Кириченко, Сорочан, 2020) свідчить про те, що «Українським відкритим університетом післядипломної освіти» ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України зrealізовано короткотермінові

курси дистанційного навчання. На ці сучасні за змістом курси, розроблені з урахуванням запитів замовників освітніх послуг, реєструються сотні слухачів. Для різних цільових категорій фахівців розроблено понад 30 спецкурсів, у веб-бібліотеці викладено навчальні матеріали понад 300 найменувань.

Як відомо, фінансування вищої і післядипломної освіти здійснюється за рахунок коштів державного, місцевого бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством (Закон України «Про освіту», 2017). В окремих випадках державний бюджет передбачає спрямування коштів на підвищення кваліфікації за окремими освітніми програмами. Зокрема, йдеться про програми за кодами: 1201060 «Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу»; 2201250 «Підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, керівних працівників і спеціалістів харчової, переробної промисловості та агропромислового комплексу, медичних та фармацевтичних кадрів»; 2501060 «Підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи та інших працівників системи соціального захисту» тощо. Слід додати, що педагогічні та науково-педагогічні працівники підвищують кваліфікацію й проходять стажування в Україні й за кордоном не рідше одного разу на п'ять років зі збереженням середньої заробітної плати. Відповідні видатки для державних і комунальних закладів фінансуються за рахунок державного бюджету (Кремень, 2021).

Діяльність закладів післядипломної освіти під час активної фази російсько-української війни. Під час активної фази російсько-української війни заклади післядипломної освіти продовжують надавати освітні послуги. Пріоритетний формат – дистанційний. Як свідчить аналіз сайтів цих закладів (Діяльність Інституту в умовах воєнного стану, 2022), дистанційні платформи для навчання працюють у штатному режимі й слухачі курсів мають повний доступ до навчальних матеріалів, можливість самостійно їх опановувати, виконувати залікові роботи тощо. Педагогічним персоналом закладів організуються навчальні вебінари, онлайн-консультації, надається підтримка й допомога слухачам, здійснюється перевірка наданих залікових робіт.

Заклади післядипломної освіти надають послуги відповідно до потреб цільових категорій фахівців у воєнну добу. До прикладу, в Сумському регіональному центрі підвищення кваліфікації упроваджено навчання за спеціальною короткостроковою програмою «Організація правової роботи в місцевих державних

адміністраціях в умовах воєнного стану» для головних спеціалістів-юрисконсультів структурних підрозділів Сумської обласної державної адміністрації, апаратів районних державних адміністрацій (розглядаються правові аспекти проходження служби державними службовцями та особливості трудових відносин під час дії воєнного стану; правове регулювання надання та отримання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, а також регулювання питань організації та виконання першочергових робіт з відновлення пошкоджених об'єктів внаслідок бойових дій тощо) (Короткострокова програма «Організація правової роботи в місцевих державних адміністраціях в умовах воєнного стану», 2022).

Значний обсяг робіт заклади ПО здійснюють на волонтерських засадах. Привертає увагу акція «Переможні обрії освіти», ініційована Центральним інститутом післядипломної освіти, Українським відкритим університетом післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Її мета – забезпечити трансформацію професійного розвитку педагогів у процесі підвищення кваліфікації в системі формальної і неформальної післядипломної освіти в умовах воєнного стану. Педагогам запропоновано понад 20 актуальних тем безкоштовних вебінарів для особистісного й професійного зростання (Долучайтесь до акції «Переможні обрії освіти», 2022).

У рамках програми МРС – ЗІППО «Допомога з адаптації до нових умов навчання тимчасово переміщеним українським школярам у Словацькій Республіці», ініційованої Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти, організовано роботу фахівців-волонтерів, залучених до навчання українській мові педагогів Словацькій Республіці, які працюють із тимчасово переміщеними дітьми дошкільного та шкільного віку з України (Педагоги-волонтери та розклад для українських школярів, 2022).

Посилюється просвітницька діяльність закладів ПО. Так, на базі Інституту післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки Львівського національного університету імені Івана Франка (із залученням науково-педагогічних працівників філологічного факультету) впроваджено безкоштовний практичний онлайн-курс «Українська мова: основи успішної комунікації». Мета курсу – сприяти удосконаленню навичок використання української мови для забезпечення основних потреб щодо розгорнутого спілкування у повсякденному житті. Актуальність цієї просвітницької ініціативи підтверджує той факт, що лише у перший

тиждень після оголошення старту навчання близько 600 осіб з різних куточків України, здебільшого внутрішньо переміщені громадяни, виявили бажання скористатися запропонованою освітньою послугою (Кожен на своєму місці: волонтерські ініціативи Львівського університету, 2022).

Наголосимо, що під час російсько-української війни заклади ПО надають як освітні, так і консультативні послуги. Наприклад, у Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти працює Центр надання первинної психологічної допомоги евакуйованим мешканцям Запоріжчини, що прибули до Запоріжжя гуманітарними коридорами. Психологічна допомога та соціально-психологічна підтримка надається кваліфікованими фахівцями – працівниками обласного науково-методичного центру психології та соціології освіти і викладачами кафедри менеджменту освіти та психології Інституту, як в очному, так і дистанційному режимі (Психологічна допомога під час війни, 2022).

Волонтери ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України» у школі-інтернаті «Світанок» допомагають родинам переселенців з дітьми, які були вимушені тікати зі своїх домівок з м. Маріуполя, сел і містечок Пологівського району Запорізької області (Волонтери – дітям, 2022).

Зкладами ПО також ініційовано заходи зі збору благодійної допомоги для воїнів Збройних Сил України та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, постраждали внаслідок бойових дій у різних регіонах України; надають соціальну, психологічну, інформаційну допомогу родинам переселенців, воїнів, допомагають переміщеним особам у розселенні та працевлаштуванні тощо.

Проблеми післядипломної освіти і шляхи їх розв'язання. У системі післядипломної освіти, зокрема підвищення кваліфікації, й досі часто використовуються застарілі підходи до професійного розвитку фахівців різних галузей. На думку авторів «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (Кремен, 2021), передусім йдеться про надмірну формалізацію, недостатність наступності з вищою освітою, недооцінювання запитів стейкхолдерів, що зумовлює відсутність впливу результатів підвищення кваліфікації на якість професійної діяльності, на атестацію та професійну кар'єру споживачів цієї освітньої послуги. Розв'язання зазначених проблем потребує впровадження сукупності заходів, серед яких: забезпечення узгодженості основних напрямів державної політики у сфері післядиплом-

ної освіти, соціального запиту, державного, галузевого й регіонального замовлень, вимог стейкхолдерів, особистісних запитів слухачів; наближення навчання до потреб практики, зорієнтованість на конкретний результат; забезпечення безперервності професійного розвитку фахівців тощо.

В умовах карантину, а також під час російсько-української війни загострилися проблеми, пов'язані з обмеженістю доступу споживачів освітніх послуг до закладів післядипломної освіти, низьким рівнем сформованості цифрових навичок суб'єктів освітньої взаємодії (передусім – педагогічних і науково-педагогічних працівників). Задля її вирішення доцільно:

- започаткувати міжгалузеву взаємодію, зокрема з Міністерством цифрової трансформації України, долучати заклади ПО до національного проєкту з розвитку цифрової грамотності українців «Дія» (Кремен, 2021);

- розробити і запровадити системні заходи щодо заохочення викладачів закладів ПО удосконалювати цифрові компетенції, ефективно використовувати цифрові інструменти в освітньому процесі закладів освіти різних типів;

- ініціювати створення освітніх центрів на базі закладів вищої, післядипломної освіти, діяльність яких спрямовуватиметься на розвиток цифрових навичок педагогів-андрагогів;

- обґрунтувати, розробити і запровадити інструменти моніторингу та оцінювання цифрових компетенцій суб'єктів освітньої взаємодії у сфері ПО; започаткувати моніторингові дослідження щодо сформованості цифрових компетенцій педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих;

- підтримувати участь закладів ПО у міжнародних програмах з цифрової освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників (Аніщенко, 2020).

Нагальні проблеми у сфері післядипломної освіти дорослого населення в Україні, найбільш чутливі й найбільш болючі, зумовлені змінами (фінансово-економічного, соціально-політичного, структурного, комунікаційного характеру), спричиненими активною фазою російсько-української війни. На наше переконання, важливу роль у розвитку післядипломної освіти повоєнної доби може відіграти Національна рада з відновлення України від наслідків війни, створена 21 квітня 2022 року (Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни, 2022). З-поміж 23-х робочих груп, створених при Раді для підготовки фахових пропозицій, організовано й робочу групу з питань освіти і науки (Робочі групи, 2022). У межах цієї групи виокремлено напрям «освіта

впродовж життя», який у процесі роботи трансформувався в напрям «освіта дорослих». Обґрунтовані членами робочої групи пропозиції можна буде використати для удосконалення діяльності закладів післядипломної освіти у післявоєнний період.

Принагідно зазначимо, що відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів освітньої інфраструктури внаслідок збройної агресії росії є одним із актуальних завдань розвитку ПО в Україні у поствоєнний період. Особливої уваги також потребує розв'язання проблем професійної підготовки/перепідготовки вразливих категорій дорослого населення (серед яких і ветерани війни, внутрішньо переміщені особи), забезпечення синхронізації зусиль усіх стейкхолдерів, задіяних у цій сфері; розширення тематичного спектру навчальних програм у закладах ПО (домедична допомога, громадянська освіта, стресостійкість, цифрова грамотність тощо).

На порядку денному – необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із недосконалістю нормативно-правового, а також ресурсного забезпечення (кадрами, фінансами, матеріально-технічними засобами тощо) закладів ПО. На часі – розроблення та вдосконалення механізмів визначення реальних освітніх потреб користувачів послуг (різних категорій дорослих) у сфері післядипломної освіти; упровадження комплексної системи моніторингу та оцінювання якості надання освітніх послуг закладами післядипломної освіти відповідно до міжнародних стандартів забезпечення якості освіти; розроблення та впровадження механізмів перевірки ефективності використання ресурсів; по-

силення співпраці різних стейкхолдерів у сфері освіти і навчання дорослих, міжнародного співробітництва.

Висновки. Таким чином, у ході наукового пошуку обґрунтовано вектори розвитку післядипломної освіти в Україні – освітній, культурно-просвітницький, консультативний, волонтерський (волонтерство за фахом, а також волонтерська допомога за іншими напрямками), доведено доцільність постійного оновлення напрямів, змісту і форм організації навчання відповідно до індивідуальних потреб слухачів, актуалітетів розвитку демократичного суспільства в Україні, потреб економічного та соціального розвитку держави. Сприяння розвитку післядипломної освіти як складової освіти дорослих має стати визначальною метою національної освітньої політики, оскільки саме освіта дорослого населення розглядається і як соціальний індикатор людиновимірності політики держави, і як один із шляхів досягнення соціально-економічного добробуту, і як інструмент для просування ідей суспільства, що навчається. Для України життєво необхідним є усвідомлення на всіх рівнях важливості вивчення та імплементації успішних практик формування й розвитку людського інноваційного потенціалу держави, забезпечення україноцентричності освіти і науки, підтримки і розвитку культури навчання впродовж життя, неформальної освіти різних категорій молоді та дорослих.

Перспективи подальших наукових досліджень пов'язуємо з вивченням зарубіжного досвіду професійного розвитку й підвищення кваліфікації фахівців в умовах війни та у поствоєнний період.

Список використаної літератури

1. Аніщенко О. В. Розвиток цифрових компетенцій педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих – актуалітет педагогічної науки і практики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. Вип. 55. С. 206–214. DOI: <https://www.doi.org/10.31652/2412-1142-2020-55-206-214>
2. Вознюк О. В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика: Монографія. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 614 с.
3. Волонтери – дітям. ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України». 2022. URL: <http://zmaro.edu.ua/index.php/news/1150-volontery-ditiam> (дата звернення: 1.06.2022).
4. Діяльність Інституту в умовах воєнного стану (2022). *Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*. URL: <https://www.zoipro.zp.ua> (дата звернення: 1.06.2022).
5. Долучайтеся до акції «Переможні обрії освіти». ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. 2022. URL: <http://umo.edu.ua/peremozhni-obriji-osviti> (дата звернення: 1.06.2022).
6. Закон України «Про вищу освіту». 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 1.06.2022).
7. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 1.06.2022).
8. Закон України «Про освіту дорослих». Проект. 22 лютого 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1216182> (дата звернення: 1.06.2022).

9. Карташова Л. А., Кириченко М. О., Сорочан Т. М. Антикризовий менеджмент підвищення кваліфікації. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2 (1). С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>
10. Кириченко М. О., Отич О. М., Олійник В. В. Проблеми і перспективи розвитку післядипломної освіти в інформаційному суспільстві. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65. № 3. С. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v65i3.2380>
11. Кожен на своєму місці: волонтерські ініціативи Львівського університету. 2022. URL: <https://lnu.edu.ua/volunteer-initiatives-of-lviv-university/> (дата звернення: 1.06.2022).
12. Короткострокова програма «Організація правової роботи в місцевих державних адміністраціях в умовах воєнного стану». *Сумський регіональний центр підвищення кваліфікації*. 2022. URL: <https://scpo.sumy.ua/1550-organzasya-pravovoyi-roboti-v-mscevih-derzhavnih-admncrasyah-v-umovah-voeynnoho-stanu.html> (дата звернення: 1.06.2022).
13. Педагоги-волонтери та розклад для українських школярів. *Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти*. 2022. URL: <http://zakinpoo.org.ua/programi-proekti/ukraine-slovakia/6928-navchannja-za-osvitnoju-programoju-mrs-metodichnopedagogichnogo-centru-m-prjasheva> (дата звернення: 1.06.2022).
14. Перспективи розвитку науки, освіти та публічного управління в умовах війни та в повоєнний період. *ДУ «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»*. 2022. URL: <http://ief.org.ua/?p=12180> (дата звернення: 1.06.2022).
15. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення: 1.06.2022).
16. Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції: Наказ МВС України від 24.12.2015 № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text> (дата звернення: 1.06.2022).
17. Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників: Постанова КМУ від 14 липня 2021 р. № 725. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2021-%D0%BF#n13> (дата звернення: 1.06.2022).
18. Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: Постанова КМУ від 6 лютого 2019 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 1.06.2022).
19. Психологічна допомога під час війни. *Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*. 2022. URL: https://www.zoippo.zp.ua/pages/war/war_psychology.html (дата звернення: 1.06.2022).
20. Робочі групи. *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> (дата звернення: 1.06.2022).
21. Удосконалення нормативно-правової бази створення системи громадянської освіти в Україні / Ю. Якименко (ред.), В. Замятін, А. Балуба, А. Биченко, А. Кернична, М. Міщенко та ін. Київ: Заповіт, 2020. 168 с.
22. Kremen V. H. (Ed.). National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine : a monograph. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv: KONVI PRINT, 2021. P. 87–98 (To the 30th Anniversary of Ukraine's Independence). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-en>

References

- Anishchenko, O. V. (2020). Rozvytok tsyfrovyykh kompetentsii pedahohichnoho personalu u sferi osvity doroslykh – aktualitet pedahohichnoi nauky i praktyky [Development of digital competencies of pedagogical personnel in the field of adult education – actuality of pedagogical science and practice]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, 55, 206–214. <https://www.doi.org/10.31652/2412-1142-2020-55-206-214>
- Vozniuk, O. V. (2013). *Rozvytok osobystosti pedahoha v umovakh tsyvilizatsiinykh zmin: teoriia i praktyka* [Development of personality of teacher in the conditions of civilization changes: theory and practice]. ZhDU imeni Ivana Franka.

- Volontery – ditiam [Volunteers – for children] (2022). *DZ «Zaporizka medychna akademiia pislidyplomnoi osvity MOZ Ukrainy»*. <http://zmapo.edu.ua/index.php/news/1150-volontery-ditiam>
- Diialnist Instytutu v umovakh voiennoho stanu [Activities of the Institute under martial law] (2022). *Zaporizkyi oblasnyi instytut pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity*. <https://www.zoippo.zp.ua>
- Doluchaitesia do aktsii «Peremozhni obrii osvity» [Join the «Victory Horizons of Education» campaign] (2022). *State Institution of Higher Education «University of educational management»*. *National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. <http://umo.edu.ua/peremozhni-obriji-osviti>
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»] (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu doroslykh» [Law of Ukraine «On Adult Education»]. *Project*. (2022). <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1216182>
- Kartashova, L. A., Kyrychenko, M. O., Sorochan, T. M. (2020). Antykryzovyi menedzhment pidvyshchennia kvalifikatsii [Crisis management in the in-service training]. *Visnyk NAPN Ukrainy*, 2 (1). 1–9. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-9>
- Kyrychenko, M. O., Otych, O. M., Oliinyk, V. V. (2018). Problemy i perspektyvy rozvytku pislidyplomnoi osvity v informatsiinomu suspilstvi [Problems and prospects of development of postgraduate education in the information society]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 65 (3), 25–36. <https://doi.org/10.33407/itlt.v65i3.2380>
- Kozhen na svoiemu mistsi: volonterski initsiatyvy Lvivskoho universytetu [Everyone in their place: volunteer initiatives of Lviv University]. (2022). <https://lnu.edu.ua/volunteer-initiatives-of-lviv-university/>
- Korotkostrokovy prohrama «Orhanizatsiia pravovoi roboty v mistsevykh derzhavnykh administratsiiah v umovakh voiennoho stanu» [Short-term program «Organization of legal work in local state administrations under martial law»] (2022). *Sumskyi rehionalnyi tsentr pidvyshchennia kvalifikatsii*. <https://sco.su.ua/1550-organzacya-pravovoyi-roboty-v-mscevih-derzhavnih-admnstracyah-v-umovah-voyennogo-stanu.html>
- Pedahohy-volontery ta rozklad dlia ukrainskykh shkoliariv [Volunteer teachers and schedule for Ukrainian students] (2022). *Zakarpatskyi instytut pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity*. <http://zakinppo.org.ua/programi-proekti/ukraine-slovakia/6928-navchannja-za-osvitnoju-programoju-mrs-metodichnopedagogichnogo-centru-m-prjasheva>
- Perspektyvy rozvytku nauky, osvity ta publicjnoho upravlinnia v umovakh viiny ta v povoiennyi period [Prospects for the development of science, education and public administration in the war and in the postwar period] (2022). *DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy»*. <http://ief.org.ua/?p=12180>
- Polozhennia pro Natsionalnu radu z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny [Regulations on the National Council for the Reconstruction of the Country from the Consequences of War]: *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21 kvitnia 2022 r. № 266/2022* (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
- Polozhennia pro orhanizatsiiu pislidyplomnoi osvity pratsivnykiv Natsionalnoi politsii [Regulations on the organization of postgraduate education of employees of the National Police]: *Nakaz MVS Ukrainy vid 24.12.2015 № 1625* (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text>
- Polozhennia pro systemu bezpererвноho profesiinoho rozvytku medychnykh ta farmatsevtichnykh pratsivnykiv [Regulations on the system of continuous professional development of medical and pharmaceutical workers]: *Postanova KMU vid 14 lypnia 2021 r. № 725* (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2021-%D0%BF#n13>
- Polozhennia pro systemu profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtsiv, holiv mistsevykh derzhavnykh administratsii, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia ta deputativ mistsevykh rad [Regulations on the system of professional training of civil servants, heads of local state administrations, their first deputies and deputies, local government officials and deputies of local councils]: *Postanova KMU vid 6 liutoho 2019 r. № 106* (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text>
- Psykhohohichna dopomoha pid chas viiny [Psychological assistance during the war] (2022). *Zaporizkyi oblasnyi instytut pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity*. https://www.zoippo.zp.ua/pages/war/war_psychology.html
- Robochi hrupy. Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny [Working groups. The National Council for the Reconstruction of the Country from the Consequences of War] (2022). <https://www.kmu.gov.ua/diialnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>

Yakymenko, Yu. (Ed.), Zamiatin, V., Baluba, A., Bychenko, A., Kernychna, A., Mishchenko, M., Panych, O., Shanhina, L. (2020). *Udoskonalennia normatyvno-pravovoi bazy stvorennia systemy hromadianskoi osvity v Ukraini [Improving the regulatory framework for creating a system of civic education in Ukraine]*. Zapovit.

Kremen, V. H. (Ed.). (2021). *National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine* : a monograph. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. KONVI PRINT. P. 87–98 (To the 30th Anniversary of Ukraine's Independence). <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-en>

Стаття надійшла до редакції 1.06.2022

Прийнято до друку 28.06.2022

POSTGRADUATE EDUCATION: DEVELOPMENT AREAS IN THE UKRAINIAN EDUCATIONAL SPACE

Anishchenko Olena, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor,
Head of the Department of Andragogy of the Ivan Ziaziun Institute
of Pedagogical and Adult Education, NAES of Ukraine,
9 Maksym Berlynskyi Str., 04060 Kyiv, Ukraine,
anishchenko_olena@ukr.net

The author of the article analyzes the priority development areas for postgraduate education in Ukraine. The research was based on identifying current trends and features of postgraduate education in the Ukrainian educational space, due to the influence of external and internal factors and illustrate the positive and negative trends of its development, allow to design prospects for this area of education and take into account the expansion of educational services.

The consideration integrity of postgraduate education phenomenon is achieved by emphasizing the connections of postgraduate education with society development and adult education system in general, through the analysis of theoretical, organizational, procedural and content aspects of its development. In the conclusion is substantiated that the needs for education and training, retraining, advanced lifelong training are one of the basic human needs in the knowledge society. Emphasis is placed on the fact that postgraduate education is an important component of adult education in the system of lifelong learning.

The essence and significance of postgraduate education in the context of personality professional development are characterized. The current state and problems of postgraduate education development are outlined. It is emphasized that the current problems in the field of postgraduate adult education in Ukraine are due to changes (financial and economic, socio-political, structural, communication) caused by the active phase of Russian war against Ukraine. The necessity of solving the problems related to the imperfection of normative-legal, as well as resource provision (personnel, finances, material and technical means, etc.) of postgraduate education is proved. The expediency of constant directions updating, content and forms of education organization in accordance with individual needs of listeners, actualities of democratic society development in Ukraine, needs of economic and social development of the state is also substantiated.

*Key words: **adult education; competency approach; lifelong education; postgraduate education; Ukraine.***